

Javaslat a „folklór napja” megünneplésére¹

Ma igen sok nemzetközi kulturális ünnepnap van, gyakran az UNESCO egyetértésével, szervezésével. Talán a legismertebb közülük a Nemzetközi Színházi Világnap, de van ünnepe a könyvnek, könyvtáraknak, az irodalomnak, a múzeumoknak is. A folklórnak (népköltészetnek, néphagyományoknak) azonban eddig nem volt ilyen nemzetközi ünnepnapja. Pedig több országban van ilyen ünnepnap. A legnevezetesebb ezek közül Finnországban a Kalevala napja (február 28-a). Ezen a napon keltezte Lönnrot a *Kalevala* második, végleges kiadásának (1849) előszavát. Máig az egész ország figyelmében van ez az évforduló. Szerencsés megoldás volt, hogy egyetlen, jól meghatározható dátumot kerestek, amely immár több mint másfél évszázados hagyományra utal. Noha a Kalevala napja szorosabban a népköltészethez kapcsolódik, a gyakorlatban azonban népzene, múzeumi kiállítások, akár a hagyományos minták nyomán készült ékszerek, öltözetek is külön érdeklődést kapnak e napon. Iskolákban, színházakban is megtaláljuk az ünneplés megfelelő formáit.

Ha a népköltészet (a folklór) egy hasonló, ám nemzetközi ünnepnapjára teszünk javaslatot, ehhez is egy klasszikus műhöz kapcsolódó, jól meghatározható napra kell gondolnunk, amely azonban nemcsak nemzeti, hanem kifejezetten nemzetközi érvényű. Másként ugyanis elképzelhetetlen, hogy különböző országokban csakugyan elterjedjen ez az ünnepnap.

Szerencsére és természetesen van ilyen ünnepnapra lehetőség, mégpedig Johann Gottfried Herder munkásságához kapcsolva.

A sokoldalú német teológus, történész, filozófus, filológus évtizedeken át nagy hatással foglalkozott a népek költészetével. 1744. augusztus 25-én született Mohrungeben (ma Morag – Lengyelország). Ez a terület a hétéves háború következményeként egy időre orosz fennhatóság alá került. Tanulmányai során először sebész szeretne lenni, majd a köznegbergi egyetemen filozófiát tanul. Itt kerül kapcsolatba Immanuel Kanttal. 1764-ben a rigai dóm-iskola tanára lesz, később segédlelkész. Meghívják a szentpétervári evangélikus német gyülekezeti iskola felügyelőjének, de inkább Rigában marad. 1769-ben távozik el innen és Dánián át (Helsingör) Franciaországba utazik. A „hugenotta” város Nantes, majd később Párizs az úti célja, ahol az enciklopédisták filozófiájával ismerkedik meg. Brüsszel, Antwerpen és Amsterdam érintésével tér vissza német földre, ahol Hamburg, Lübeck tudósaival ismerkedik meg. A holstein-gottorpi trónörökös kíséretjeként különböző német államokba utazik. Ekkor találkozik Goethével és korának más kiválóságaival. Ekkor már évek óta megjelennek írásai az irodalmi és tudományos közleményekben, pályázatokon vesz részt, különböző, rövid ideig tartó feladatokat lát el. 1771-től Bückeburghan (ez a Schaumburg-Lippe grófság székvárosa) egyházi tanácsos és lelkész, később szuperintendens. 1775-ben Goethe hívja Weimarba, és itt 1776-tól evangélikus szuperintendens, városi főlelkész, majd udvari főlelkész. Ettől kezdve jelennek meg fő művei, ám nem minden nehézség nélkül: tervei olykor megvalósíthatatlanok, máskor a közléshez szükséges pénz hiányzik. Többször át is dolgozza kéziratait. 1788–1789-ben (barátai és kollégái költségén és társaságában) majd egy éves itáliai utazást tesz. A hazaérkezés idejére tör ki a francia forradalom. A következő két és fél évtizedre Németország is csatatérre válik. Herder mégis elég sokat utazik, egyre többször egészségi okokból, vagy jogi keresetek elintézése végett. 1803 szeptemberében, látszólag felgyógyulva új, iskoláztatási reformtervekkel tér vissza Weimarba, ám itt csakhamar, december 18-án meghal. Ekkor már évtizedek óta a legismertebb német gondolkodók, irodalmárok egyike, számos, nagyhatású műve huzamos, előbb-utóbb egész Európára kiterjedő visszhangot vált ki.

¹ A témával kapcsolatosan szívesen küldünk véleményeket, javaslatokat, hozzászólásokat. (Szerk.)

Ez az európai távlatú életpálya jól magyarázza, miért olyan nemzetközi kitekintésű munkássága. Nemcsak a német, hanem a lengyel, balti, orosz, francia, holland, olasz viszonyokat is személyes tapasztalatból ismeri. Ifjúkora kezdete óta különösen érdeklődik Shakespeare és a Percy püspök kiadta régi angol költészet iránt. A középkori spanyol románcok iránti figyelem is e korból datálható. Évtizedeken át foglalkozott Ossian költészetével, érdekelték a régi skandináviai költészet alkotásai is. Amikor Herder a „népköltészet” fogalmát használja, ezt igen régóta a „népek költészetének” értelmezi.

Mínthogy Herder egész életútja összekapcsolódik a népköltéssel (is), nehéz egyetlen dátumot találni, amely ezt a kapcsolatot a leginkább jelzi.

1764. június 8-án jelent meg a *Königsberger Politische und Gelehrte Zeitungen* hasábjain az akkor még nem is húsz éves Herder első népdal-közlése, az észt ballada, „Jörru” fordítása. A következő évtizedben nő Herder „népdalgyűjteménye”, 1773–1774-ből már kész az „Ezüstkönyv” füzetebe Herder menyasszonya, Karoline Flachsland által letisztított 74 dalszöveg, zömmel fordítások. Ennek alapján 1773. szeptember 13-án írja kiadójának, Hartknochnak azt Herder, hogy régi népdalok egy kis kötetét („ein Bändchen alte »Volkslieder«, Englische und Deutsche, jene versteht sich übersetzt...”) kívánja kiadni. Meg is indul a kötet elkészítése, és a „Lieder alter Völker” számára előfizetőket is gyűjtenek. A könyv azonban akkor mégsem jelent meg, összesen egyetlen ívet tudtak kinyomtatni.

A következő években Herder és mások levelezésében sokszor kerül elő a népdalgyűjtemény kérdése. Végül 1778. január 1-jén érkezik meg a lipcsei Weygand kiadóhoz az ekkor már *Volkslieder* című gyűjtemény első kötetének kéziratja. A javítások és a korrektúra elvégzésével 1778 májusának közepén jelent meg a mű. Ennek elején Shakespeare-idézetek, majd „Zeugnisse über Volkslieder” címmel szövegrészetek találhatók. Az kötet három könyvre tagolódik, 24-24 dal szövegével. Az első rész megjelenése után Herder elküldi kiadójának a második rész kéziratát is. Ez 1779 májusában jelent meg. Ebben is három könyvre tagolja a dalokat, most már kötetenként 30-30 szöveg olvasható, Herder kommentárjaival. Ehhez a második kötethez írta elméleti igényű előszavát, ez azonban nincs dátummal ellátva. Később is, gyakorlatilag haláláig foglalkozott a dalgyűjtemény kiegészítésének tervével, de csak halála után, 1807-ben Tübingenben, a Cotta kiadónál jelent meg ez az új, kiegészített kiadás, új címmel: *Stimmen der Völker in Liedern...* Ez a cím vált azután mindmáig ismertté. (Noha azt nem tudjuk biztosan, maga Herder javasolta-e ezt.) Az új kiadás függelékben közöl mintegy húsz további dalt, köztük észt, tatár, szicíliai, spanyol, francia, cseh, madagaszkári, perui dalok német fordítását, és német szövegeket is. Valóban „a népek hangjai” szólalnak meg ilyen módon.

Ezért gondoljuk úgy, hogy Herder e munkájához kapcsolható dátum lehetne a *folklor nemzetközi emléknapja*. Legegyszerűbben az 1773. szeptember 13-ai levél napját (ebben jelenti be Herder a népdalkötet kiadását) javasoljuk, mínthogy a kéziratnak a kiadóhoz megérkezése éppen január elseje volt, ez aligha válhat ünnepelhető nappá. A kötet 1778. május közepén jelent meg, pontos napot azonban nem tudunk. Itt elképzelhető lenne mondjuk május harmadik vasárnapja (tehát 15-e és 20-a közti nap). Ennek van előnye, hiszen ily módon mozgatható lenne az emléknap. Ez már az iskolaidő vége, ám még tanítási időszak. Viszont májusban már sok más emléknap szerveződött meg. Ezen kívül mozgó egyházi ünnepek is vannak e hónapban. A szeptember 13-ai emléknap kedvezőbbnek tűnik, és már ekkor is működnek az iskolák. Ez természetesen javaslat, és nemzetközi elfogadásra is szükség van a megvalósításhoz.

Ezzel összefüggésben érdemes elgondolkodni arról, hogy nálunk is megteremthetnénk a *magyar folklor napját*. Noha van ugyan napja Magyarországon a költészetnek, és műsorsorozatként megvan a magyar nyelv hete, a magyar népköltészet hete, de még nincs ünnepnapja a magyar folklor-nak. Ezt pedig igazán javasolhatjuk.

1782 Böldög-Asszony havának 16-dik napján, szerdán (azaz január 16-án) jelent meg a *Magyar Hirmondó* hasábjain Rát Mátyás felhívása a magyar népköltés (főként népdalok) gyűjtésére. Ez az első ilyen felhívás nálunk, és végső soron innen indult az a nagyszerű mozgalom, amely létrehozta népköltésünk kiadványait. Egyébként ez a felhívás az európai viszonylatban is igen korai, és közvetlenül kapcsolódik azokhoz a hasonló nemzetközi törekvésekhez is, amelyek sorában oly fontos szerepe volt Herder tevékenységének.

Nyugodtan javasolhatjuk tehát mind egy nemzetközi folklór-nap, mind a magyar folklór napja rendszeres megünneplését. Az utóbbi számára a január 16-ai nap minden szempontból alkalmas is. 2004-ban már meg is rendezhetjük, az előkészületeket pedig akár már most el is kezdhethük.

Voigt Vilmos

További szakirodalom: Herder népköltési munkásságával foglalkozik a rá vonatkozó jelentősebb szakirodalom. A sokoldalú tudós és közéleti szereplő érdeklődése azonban annyira szerteágazó volt, hogy az ilyen művekben nehezen követhető pontosan a népköltészet iránti érdeklődés minden mozzanata. Az európai folklór-kutatást áttekintő összegzések, a német néprajztudomány és folklorisztika történetére vonatkozó áttekintések gyakorlatilag sosem hagyják említetlenül Herder munkásságát. Am éppen a nagy látványokat bemutató dolgozatokból az apró adatok, dátumok nem mindig derülnek ki. Herder népköltési közlései megtalálhatók műveinek kritikai kiadásában (*Herders sämtliche Werke* – ezt 33 kötetben Bernhard Suppan rendezte sajtó alá), a XXV/1. kötet (Berlin, 1885. Carl Redlich szerkesztésében) hozta a szövegeket, és ezekhez tudományos kommentárokat is.

Az újabb kiadások jó kommentárokat adnak. A Reclam Verlag régi kiadását (*Stimmen der Völker in Liedern* címmel) Werner Creutziger rendezte sajtó alá, az újabb lenyomatokat Maximilian Jakubietz. 1975-ben jelent meg a Reclam kiadónál, Stuttgartban Heinz Rölleke kitűnő kiadása. Ma ez a legjobb publikáció. Ebben megvannak az említett levelek, írások dátumai is.

Herder munkássága nemcsak a nevezetes „herderi jóslat” miatt érdekelte a magyarokat. Erről mindmáig a legjobb áttekintés, folklorisztikai szempontból is fontos és érdekes mű: Pukánszky Béla: *Herder hazánkban. I. Herder és a népies irány. Irodalomtörténeti tanulmány.* Bp. 1918. Ebben megtalálhatók Herder népköltészeinek első magyar utánpótlásai, fordításai is.

Rát Mátyás felhívásáról, ennek folytatásairól és a magyarországi népköltési gyűjtés kezdeteiről a legújabb áttekintés az én cikkem: *A magyar népdal „felfedezése”*. Forismeret 1999/1. szám 52–56. old.

Levél a Honismereti Szövetség Vezetőségének

Tisztelt Vezetőség!

Örömmel értesítem Önöket, hogy sikerült méltóképpen megemlékeznünk *Samarjai Máté János* halálának 350. évfordulójáról.

A Honismeret 2001. 5. számának 116. oldalán felfigyeltem Samarjai Máté János és Halászi község nevére, ami rádöbbenett arra, hogy a nagy esemény fölött nem szabad elsiklanunk, valamit tenni kell! Beszéltem kanonok-plébánosunkkal, az óvári református lelkésszel, a helyi jegyzővel – akik egyetértettek velem –, ezt követően a Halászi Hagyományőrző Egyesület vezetőjével és az iskola igazgatójával. Az Egyesület vállalta az emléktábla megrendelését és az ünnepély megszervezését.

Közben több irányban folyt a levelezés, adatgyűjtés is.

Október 12-én tartottuk az emlékülést és a koszorúzást. A Kisalföld cikkét mellékelem – emlékül. Külön öröm, hogy a szakadó eső ellenére is jól megtelt a kultúrház és hosszú emyős-orral vonultunk az iskola elé, az emléktábla avatására és a koszorúzásra.

Hálás köszönet Önöknek! Ha nem lett volna az évfordulónaptár, akkor nem ünnepelhettük volna Samarjai Máté János (1585. február 21.–1652) tudós püspök halálának 350. évfordulóját sem. Remélem, hogy emléke már nem merül többé a feledés homályába. Hogy ez meg ne történhessen, tervezzük életének és munkásságának megjelentetését egy kisebb kiadványban. Dr. Horváth József „hivatásos” Samarjai-kutató, egyesületünk részére felajánlotta gyűjtött anyagának közzétételét.

Tisztelettel és hagyományőrző szeretettel:

Halászi, 2002. október 16.

Korcz Antalné